

De toekomst van de progressieve beweging in Nederland Arie Groeneveltlesing 7 februari 2024

Tim 'S Jongers - referent

Ook ik ben socialist in hart en nieren, en ook ik hoop dat nog lang te blijven. Gerechtigheid en samen delen zijn ook volgens mij het belangrijkste in een maatschappij.

Deze zomer mocht ik, samen met een geweldige commissie van GroenLinksers en PvdA'ers, schrijven aan het eerste gezamenlijke verkiezingsprogramma van onze partijen. Terwijl vele Nederlanders genoten van een zomer aan het strand, al dan niet met de dreigende rook van een bosbrand achter je, schreven wij aan een gezamenlijk verhaal.

En in tegenstelling tot wat de verkiezingsuitslag zou doen geloven, hebben we simpelweg een goed verhaal geschreven. Een verhaal van hoop, waarbij vertrouwen in elkaar en de overheid centraal staat. Want zonder dat vertrouwen is er stilstand: een periode waar we mijn inziens nu middenin zitten.

Ik zal een aantal 'sociaal democratische' maatregelen uit ons programma noemen die rechtstreeks raken aan de driedeling – werk, inkomen en macht - zoals Job ze net schetste: het zwaarder belasten van vermogen en winst, minder financiële druk voor gemeenten, werk eerlijk delen, meer zeggenschap voor werkenden, kleinere klassen in de basisschool en een hogere kwaliteit van praktijkonderwijs.

De basis van ons gezamenlijke verhaal laat zich als volgt samenvatten: bestaanszekerheid in het hier en nu, bestaanszekerheid elders én bestaanszekerheid in de toekomst. En dan komen we bijna logischerwijs uit bij de spreiding van welvaart.

Wat daarbij is opgevallen de voorbije decennia, is dat welvaartsgroei geen gelijkmaker is gebleken. Het is duidelijk dat de toenemende welvaart van de laatste halve eeuw niet terecht is gekomen onderaan de maatschappelijke ladder.

Teveel gaat naar te weinigen.

Terwijl de algehele koopkracht sinds pakweg een halve eeuw geleden met zo'n dertig procent is toegenomen, is de koopkracht aan de onderkant van de maatschappelijke ladder nagenoeg gelijk gebleven - zo ook voor de mensen die werken rond het minimumloon.

Tel uit je winst, of verlies.

Vorig jaar kopte de Quote 500:

'De rijkste Nederlanders nog rijker, meer miljardairs dan ooit'.

Zijn tegenhanger, de Quiet 500, opgericht om verborgen armoede zichtbaar te maken, trok in diezelfde periode aan de bel. De kop boven hun nieuwsbericht was:

'Vrijwel alle mensen die in een armoedesituatie leven, komen dit jaar moeilijker rond dan de jaren daarvoor'.

Nu vraag ik me hardop af: wat is de betekenis van welvaart als de mensen die er het meeste behoefte aan hebben, hiervan het minst profiteren?

Het mag dan ook niet verwonderen dat bestaanszekerheid hét thema werd van deze verkiezingen. Een thema dat veelal gerelateerd werd aan werk en inkomen. Wat mij daarbij duidelijk werd, is dat de meeste politici die zich ineens druk maken over bestaanszekerheid, zich slechts bezighouden met de vraag hoe we ervoor gaan zorgen dat de bestaanszekeren niet bestaansONzeker worden.

Het is een defensieve invulling van het begrip: bestaanszekerheid als behoud.

Ik wil vanzelfsprekend niets afdoen aan de onzekerheid van de middenklasse, maar we moeten ons minstens net zo druk maken om de offensieve invulling van het begrip: hoe zorgen we ervoor dat mensen in die bestaansONzekerheid leven weer zekerheid en perspectief krijgen?

Als je bestaanszekerheid frameert als het hebben van voldoende inkomen en werk, wordt het garanderen van bestaanszekerheid een relatief simpel verhaal van het spreiden van welvaart: inkomen omhoog, door bijvoorbeeld het minimumloon of de bijstand te verhogen en de, kosten omlaag, door bijvoorbeeld een prijsplafond voor energie, en klaar is Kees.

Dat klinkt logisch, maar bestaanszekerheid is geen geldkwestie.

Ik herhaal: bestaanszekerheid is geen geldkwestie.

Om dat te duiden, lijkt het me handig om onszelf de simpele vraag te stellen: wat maakt ons bestaan onzeker?

Stel, je bent een jonge twintiger en door je flexcontractje en een inkomen net onder de armoedegrens lukt het maar niet om een woonst te vinden. De wachtlijst voor een sociale huurwoning is minstens vijf jaar. Je kunt nog wel terecht bij vrienden op de bank, maar de situatie begint te knagen aan je mentale gezondheid, en daardoor is het moeilijker om ander, beter werk te vinden. Je wilt wel hulp, maar geestelijke gezondheidszorg is niet onmiddellijk beschikbaar.

In dat geval leef je een onzeker bestaan.

Toegegeven: ben je rijk, dan koop je gewoon het huis dat je wil, je kunt zonder financiële zorgen de private zorgmarkt op of je huurt een consultant in die voor jou de ongemakkelijkheden des levens oplost. Je kan als het ware je shit outsourcen: een probleem, een adviseur, een oplossing en een rekening.

Geld maakt misschien niet gelukkig, als je er genoeg van hebt kun je er dus wel een zekerder bestaan mee afkopen. Vandaar dat het niet zo vreemd is dat politici en beleidsmakers bestaanszekerheid vaak framen als een geldkwestie.

Maar het is geen geldkwestie.

Om te kunnen zijn wie je wil zijn en te kunnen worden wie je wil worden, heb je een basis nodig waar je op kunt rekenen en bouwen. Daarvoor hebben we in onze Nederlandse democratische rechtsstaat grondrechten in het leven geroepen.

Onze grondrechten bieden ons veiligheid. Ze beschermen ons tegenover de overheid, maken het mogelijk om in vrijheid te leven en om deel te nemen aan de samenleving.

Er zijn klassieke grondrechten, zoals de vrijheid van meningsuiting, het recht op privacy en het discriminatieverbod.

Word je permanent gediscrimineerd of ben je systematisch slachtoffer van uitsluiting, lijkt het me vanzelfsprekend dat je bestaansonzekerheid ervaart. Want hoe bouw je een zeker bestaan op als je op basis van je achternaam, huidskleur of geslacht geen opleiding, woonst of werk kan vinden?

En hoe bouw je een zeker bestaan op als de overheid zelf zich bijvoorbeeld schuldig maakt aan institutioneel racisme?

Kijk daarvoor naar het toeslagenschandaal: duizenden gezinnen werden onterecht beschuldigd van fraude, veelal op basis van hun tweede nationaliteit of achternaam. Velen verloren hun huis, hun baan en bleven achter met een gebroken gezin.

Of kijk bijvoorbeeld naar Groningen, waar scheuren in huizen en een incorrecte afhandeling tot onzekerheid en stress zorgen.

Naast de klassieke grondrechten bestaan er ook sociale grondrechten: het recht op werk, huisvesting, bestaanszekerheid (als in spreiding van welvaart), gezondheidszorg, onderwijs en een gezonde en veilige leefomgeving. Zij vormen als het ware de grond om ons leven op te bouwen.

Het cynische is: onze sociale grondrechten dateren uit 1983. De periode waarin ze in het leven werden geroepen, is dus óók de periode waarin de verschraling ervan, of vermarkting zo je wilt, werd ingezet. Bestaansonzekerheid werd zo iets wat zich afpeelde in de donkere schaduw van een harstikke gaaf landje.

Vandaag is het anders, want er is met onze sociale grondrechten iets heel apart aan de hand. Ze verkeren namelijk allemaal in crisis: we hebben een wooncrisis, zorgcrisis, onderwijscrisis, arbeidsmarktcrisis, bestaanszekerheids crisis en leefomgevingscrisis (stikstof weet je wel).

Ook de middenklasse wordt nu geraakt, dan roepen we crisis, en dan kan er plots veel; het resultaat zijn dan miljardencompensaties als pleisters op al langer etterende wonden.

Want: kijk je naar een achterstandswijk of een achtergesteld plattelandsgebied, dan zie je dat het daar al jaren crisis is op zowat alle sociale grondrechten.

En als je daarop inzoomt, dan zie je dat ongelijkheid op onze sociale grondrechten onherroepelijk leidt tot ongelijkheid in participatie én tot politiek wantrouwen.

Daar waar publieke voorzieningen - zoals buslijnen, bibliotheken, ziekenhuizen en scholen - verdwijnen, haken mensen af. Dat brengt de ongemakkelijke vraag met zich mee: zijn zij afgehaakt, of hebben wij hen niet gewoon weggeduwd?

Het gevolg is dat er de laatste jaren een tegenstelling in onze samenleving is bijgekomen. Sinds de jaren tachtig hadden we al de haves and the have nots, sinds de eeuwwisseling zijn daar de cans and the cannots bijgekomen.

En nu zien we onder onze ogen gebeuren dat we verzeild zitten in een tijdperk van de wants and the want nots.

Samengevat: grote groepen mochten niet meedoen, grote groepen konden niet meedoen en grote groepen willen ondertussen simpelweg niet meer meedoen. Immers, veel individuele onzekerheid leidt tot groot maatschappelijk chagrijn. Ook daar zitten we nu middenin.

Ik wil maar zeggen: bestaanszekerheid begint bij een betrouwbare overheid. Bestaanszekerheid begint bij een overheid die zowel onze klassieke als onze sociale grondrechten weet te borgen, en dat voor iedereen.

De partijen die nu aan het formeren zijn, of dat niet aan het doen zijn, dat weten ze ondertussen blijkbaar zelf niet zo goed meer, zijn al lange tijd bezig om te spreken over onze grondwet.

Maar: gemorrel aan de grondwet verhoudt zich, zoals aangetoond, niet tot de belofte van bestaanszekerheid voor iedereen.

Andermaal: bestaanszekerheid is geen geldkwestie.

Net zoals bestaanszekerheid zich niet doet versmallen tot de grenzen van ons hartstikke gave kikkerlandje. Daarom hebben we in ons gezamenlijke programma de driedeling bestaanszekerheid in het hier en nu, bestaanszekerheid elders en bestaanszekerheid in de toekomst opgenomen.

Kijken we naar de wereld de dag van vandaag, vereist het niet veel fantasie om te concluderen dat het met die bestaanszekerheid elders niet goed zit. Oorlogen en conflicten houden miljoenen mensen in de greep en doen miljoenen anderen vluchten. En ook wat klimaatverandering betreft, zien we dat er landen zijn die nu al enorm hard getroffen worden. En het komt dichtbij, heel dichtbij.

Zo herinner ik mij een verhaal in de Volkskrant deze zomer van een Nederlandse man die op reis was in Griekenland. Halverwege diens reis begonnen de bosbranden heftig om zich heen te grijpen. De man moest vanop een strand samen met tientallen anderen geëvacueerd worden. Sindsdien, zo zei de man, kon hij zich veel beter inbeelden wat vluchtelingen overkwam.

Maar, zo voegde hij er fijntjes aan toe: hij had het nooit zo gehad op vluchtelingen en zou wellicht toch weer gewoon op een antimigratiepartij stemmen.

Willen we de bestaanszekerheid in Nederland borgen, zullen we dus ook iets moeten doen aan de bestaanszekerheid elders. Want toenemende migratie geeft ruim baan aan radicale partijen om de zondebokkaart boven te halen.

Geen woonst: de schuld van de migrant.

Geen zorg: de schuld van de migrant.

Geen werk: de schuld van de migrant.

En als het de schuld van de migrant niet is, nou, steek het dan maar op Frans Timmermans.

Hoe meer mensen deze holle ontmenselijkende retoriek voor waar nemen, hoe meer de deur open komt te staan voor gemorrel aan onze grondwet. En daarmee verdwijnt de belofte van bestaanszekerheid voor iedereen verder uit het zicht.

Wat betreft klimaat, zien we dat er een stuurloze overheid is die het roer uit handen heeft gegeven aan de markt.

En zoals bij sociale kwesties de verantwoordelijkheid bij het individu werd gelegd - 'je moet je eigen broek ophouden' -, zo is de verantwoordelijkheid voor de huidige klimaatcrisis ook bij burgers neergelegd: 'Een beter milieu begint bij jezelf?'

Alle goede individuele bedoelingen ten spijt: zolang de grote vervuilers hun gang mogen gaan en het economische systeem van meer-meer-meer intact blijft, verandert er niets fundamenteels. Minder douchen en vegaburgers zijn dan druppels op een gloeiende plaat.

Door te verwachten dat burgers zelf aan zet zijn om het klimaatprobleem op te lossen, ontstond er - vergelijkbaar aan de 'sociale kwestie' - ook binnen het 'groene vraagstuk' een tegenstelling tussen de bestaanszekeren en de bestaansonzekeren.

Ook hier zien we een tegenstelling tussen de haves en de have nots.

De haves zijn de mensen met voldoende middelen om zich tegen de klimaatlasten te bewapenen. Hun daken zijn belegd met zonnepanelen, zij rijden in een gesubsidieerde elektrische auto en hun boomrijke tuin werkt in de zomer als een natuurlijke airco.

En er zijn wat we de cans kunnen noemen: een groep bestaanszekeren die de weg te vinden naar subsidies voor klimaatmaatregelen over voldoende kennis, tijd en netwerken beschikken om zich te kunnen organiseren in bijvoorbeeld energie- en voedselcoöperaties.

Dat is prettig, want zo zijn ze bestendig tegen de schommelende energie- en voedselprijzen.

Kortom: zij die hebben en kunnen, krijgen meer.

Het is niet mijn bedoeling om af te geven op deze mensen. Dat ligt tegenwoordig ook moeilijk, want het betreft hier een groot deel van de GroenLinks achterban, en daarmee tegenwoordig dus ook de eigen achterban.

Het punt dat ik wil maken is niet dat de haves en cans niet het goede doen. Het punt is dat het contrast ten opzichte van zij die niet hebben en zij die niet kunnen, groot is.

Bestaansonzekeren wonen in ongezonde tochtige huizen en moeten het doen met een tochtstrip, radiatorfolie en het advies om een extra trui aan te trekken. In de winter rijst hun energierekening de pan uit, en in de zomer hebben zij het meeste last van hittestress.

We zien hier dat de overheid nalatig is geweest om de bestaansonzekeren te helpen om zich te bewapenen tegen de klimaatlasten. Terwijl er zoveel is te bedenken: zet een grootscheeps isolatieoffensief in, herstel de buslijnen, maak de trein betaalbaar en vergroen de wijken.

In het licht van de klimaattransitie – en dus bestaanszekerheid in de toekomst - is het wat mij betreft overduidelijk: we hebben een actieve overheid nodig die de lusten én de lasten van de transitie eerlijk verdeelt.

En dat die overheid actief moet worden, laten ook de gevaren van AI zien.

Artificiële intelligentie heeft het in zich om onze democratie op verschillende wijzen te bedreigen. Fake news, deepfakes het verdwijnen van banen, het oneindige zelflerende mechanisme waar mensen geen grip meer op lijken te hebben en de groeiende mogelijkheden van AI voor oorlogsvoering zijn ronduit zorgwekkend.

Om het in de woorden van Maxim Februari te zeggen, die in zijn essay Doe zelf normaal de gevaren van AI schetst: als we nu niets doen, komt er een tijdperk aan van haast en dwang.

Dat wil zeggen: op een bepaald moment zullen we wel moeten ingrijpen, en als we daar nu het democratische gesprek niet over voeren, zal dat ongetwijfeld met dwang moeten gebeuren.

Simpelweg omdat de gevaren van AI tegen die tijd al groter zullen zijn dan de gevaren van een overheid die met haast en dwang ingrijpt. En zoals we allen weten: haast en spoed is zelden goed.

AI lijkt het mij nu al vijf voor twaalf.

Zo ook wat betreft het klimaat.

Beleidsmaatregelen om klimaatverandering aan te pakken worden steevast weggezet als klimaatwaan. Maar de echte waan die is al bezig. Dieren sterven in rap tempo uit, mensen hebben te maken met extreme droogte en beginnen hun land te ontvluchten en voedsel- en waterschaarste neemt toe.

Dat, lieve mensen, is de échte klimaatwaan.

Mij is het duidelijk: als we bestaanszekerheid hier en nu, elders, en in de toekomst willen garanderen, kunnen we niet langer aan de zijlijn blijven staan.

Groene en rode politiek zijn zijdes van dezelfde medaille zijn. Wie knokt voor klimaat, knokt voor bestaanszekerheid. En wie bestaansonzekerheid serieus neemt, wil de lasten en de lusten van de duurzaamheidstransitie eerlijk verdelen.

De conclusie is dat de optelsom van het sociale en ecologische denken méér moet zijn dan de som der delen.

$1 + 1 = 3$.

Maar met 3 gaan we er nog steeds niet komen.

Ik ondersteun dan ook van harte de oproep zoals die net door Job werd gedaan.

Er is de noodzaak om een progressieve agenda voor de 21e eeuw uit te denken. Samen met bondgenoten uit de vak- en milieubeweging, met bedrijven die voorop lopen en jong en oud die zich inzetten voor een groener en socialer Nederland.

We moeten terug in de haarvaten van de samenleving kruipen. Met trots op onze idealen en een doorleefd en doorvoeld verhaal van hoop en vooruitgang, in plaats van een verlangen naar een verleden dat nooit geweest is.

We moeten bestaanszekerheid vanuit een offensieve houding invullen. Want te lang stond behoud ervan op de voorgrond, terwijl velen hun dagen doorbrachten in de duisternis die bestaansonzekerheid is.

Dat we in een klassensamenleving leefden, mocht niet zo heten in ons egalitaire polderland. En armoede was een randfenomeen, andermaal iets dat zich afspeelde in de schaduw van een harstikke gaaf landje.

Linkse idealen zijn nu meer dan ooit nodig.

Want als wij de handen niet in elkaar slaan, blijven de haves, de cans en de wants de samenlevingsdans bepalen. Wat steeds meer wegheeft van een danse macabre: voor de een is politiek een kwestie van meer naar zich toehalen, voor de ander is het een kwestie van de dagen wel of niet in de duisternis doorbrengen.

Het is aan links om alles en iedereen die in de duisternis verkeert het licht in te trekken. Want het kan u niet zijn ontgaan: mensen keren in toenemende mate hun rug naar de samenleving. Daar moeten we ons tegen verzetten, vandaag, morgen en overmorgen. In krachtige bewoordingen, maar evengoed in straffe daden.

Ikzelf heb geen kinderen, maar moest ik kinderen hebben, zou ik het heel fijn vinden dat ze dan zeggen: "mijn vader heeft er alles aan gedaan om verandering te brengen, om onze toekomst zo zeker als mogelijk te stellen. Sommige zaken zijn gelukt, sommige zaken zijn niet gelukt, maar hij heeft er fucking hard zijn best voor gedaan."

Daar zou ik trots op zijn. En dat is waar het ons weleens aan ontbreekt. Links is verworden tot een scheldwoord, terwijl zij die schelden veel van hun verworvenheden te danken hebben aan vroegere linkse agenda's.

En zoals ik in het begin al zei: we hebben ook nu een goed verhaal. Dat moeten we zonder zelfkastijding in gezamenlijkheid uitdragen.

De samenwerking die is ingezet, het verbreden van bestaanszekerheid tot een zaak van rechtvaardigheid en het strijden voor een rechtvaardige klimaattransitie, vraagt om een toekomst van écht en breed verenigd links.

Een toekomst waarbij we tegenover de angst de hoop zetten.

Een toekomst waarbij we tegenover de verdeeldheid de samenwerking laten zien.

Een toekomst waarbij we tegenover de zondebok de verantwoordelijkheid en solidariteit plaatsen.

Of om het in de woorden van Job uit te drukken: een toekomst met veiligheid, vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Maar bovenal: een toekomst waarbij we ons als links progressieven niet langer laten wegdrukken en excuseren omdat we de wereld beter willen maken, maar daar gewoon fucking trots op zijn.

Ik dank jullie.